

Egy darabig a napos, csorbult gerincen, aztán le az árnyékos teknőbe. Porhó csillant fel a sí nyomán.

Rövid pillanatnak tűnt csak az öröm. Emberi sors, hogy a nevetés rövid percei gyorsan tovatűnnek, — és a várakozás ideje olyan hosszú.

Újra rövid felmenés a napos hóban. Fel a Goldbachsee-csorbához. Lenn a meredek aljában ott várt Felner, a siktató bronzarca.

— Nagyon szépen jött le a magyar társaság — mondta.

— Persze — neveltünk. — Otthonérezzük magunkat a jégen.

(Két nap mulva leesett a nagy hó. A térdigérő szálló porhóban alig tudtunk mozogni. Akkor ő nevetett.)

Lenn kiültünk a ház elé a padkára. Előttünk ott csillogott a Schober komor fenyező felett. A Nap a fehér gerincre támaszkodott fáradtan.

— Láttunk benneteket fenn a csúcson — nevetett felém egy hőszeműveges fiú.

— Szép volt — hunyorgattam az ég felé. — Csak az kár, hogy olyan rövid a nap így karácsonytájt.

— Az. Rövid negyedóra és árnyékban leszünk.

Zalos István.

A kunok kincse és a hórvölgyi barlangkutatás.

A déli Bükk valaha — keményebb erkölcsök idején — sűrűn látogatott menhely volt az üldözött embereknek. Ezek aztán a magukkal hozott sokféle drágaságot, pénzt, ékszert, meggyámt erdők, barlangok mélyén, romok közt, kutakban rejtették el. A kincsek emlékezete máig kísért. A felsőtárkányi *Várhegyen* erősen megvasalt tölgyfaajtó mögött tömördek pénz sejtének. *Cserépvártej* fölött, az erdős Szár-völgyön van egy viznyelő: *Sárkánylyuk* a neve. Bizonyos öregasszony egyszer itt aranykardot lelt. A kácsi Kecskemalom molnára egy zsák lisztet adott érte. Jól járt vele! Az a kard vetette meg az alapját a molnárfamilia szerencséjének. De kincs van a *Karud* tetején (366 m), *Latorvár* üregeiben, meg *Halomvár* sáncai közt is. Szomolyán a pogányhírű „Király széke” pláne valóságos kincseskamra. Annyi pénzt, mint amennyi ott van, maga Dárius sem látott egy rakáson! Minden hetedik esztendőben kénköves tűz veti fel a tömördek drágaságot. Süttő János uram, szomolyai lakos, 1930 őszén engemet legalább így okosított. Hanem tán sehol sincs annyi kincs eltemetve, mint „Hidegkút laposán”, az új szivattyús csordakútban.

„Hidegkút laposán” méltán irigyelt legelője *Cserépfalunak*. Köröskörül erdő erdőre borul; ez itt széltől, vihartól egyaránt óvott hely. Egy kijárata van csak kelet felé, a *Perpác* és a *Mésztelek* közti szoroson át. Észak felől a *Hosszúgallya* erdős vonulata védelmezi. A legelő jó darabon ritkás tölgyes, csupa gircses-görccsös, viharvert, vén fa; a nyáj kánikulában kedvére delel a fák árnyékában.

Ma már két kútja van a legelőnek; az egyik gémes, a másik szivattyús. Amaz csak úgy immel-ámmal adja a vizet, kivált nyáron. De a szivattyús-kút nagy áldás. Mióta ez megvan, „Hidegkút laposán” a jószág nem szomjazik. Pedig a gazdaközönség ehhez a kúthoz igazán véletlenül jutott. A kincshistória segítette hozzá, meg Simon András uram, az öreg mészégető. Ezért egyszer tán Simon Andrásról fogják elnevezni a kutat. De persze nem életében, hanem holta után. Mert az öreg olyan kíváncsi a szivattyús-kútra, mint a nyúl a kopóra.

De miért?... A homályos ügy háttérével én a hórvölgyi barlangkutatás során ismerkedtem meg.

*

A Bükk a fülére húzott hófehér paplan alatt még téli halálmély álmát aludta, amikor fuvarosok, favágók meghozták a hírt *Cserépfaluba*, hogy egri munkásturisták hozzáfogtak a *Subalyuk* kitakarításához, felásásához.

A Subalyuk *Cserépfalutól* északra, éspedig a kálvinista templomtól kb. $\frac{3}{4}$ órajárásnyira ott van rögtön a *Hór* sziklakapujában. A vele átellenes hegy az ugyancsak sziklás *Perpác*. Ez meg 342 m magas. Kettőjük közt folyik a *Hór*. A *Hór* kisebbfajta patak; kánikulában legtöbbször csak akkora, hogy a pintyöke éppen hogy megfürödhethet benne. Ez a patak valamikor — a nagy régiségben persze — a barlangküszöbvel egy szinten folyt, de, hogy teltek-multak az év-

ezredek, apránként oly igen befűrészelte maga alatt a völgy sziklafenekét, hogy a barlang szája most 80 m magasan nyílik a fenék fölött.

A mai barlang — kiüszítva, rendbéhozva — komor, de fölséges palotája a sziklának és a homálnak. Eredetileg azonban közönséges bagolytanya, tele denevértrágyával, száraz haraszttal, kötörmelékekkel. Evekkel ezelőtt *Reichart Géza* még ilyennek látta.¹ A feltárás megkezdése előtt egypár nagy fülesbagoly bérelte a barlangot. Ezek utóbb átköltöztek a szomszédos Füzérkői-barlangba.

Valamikor a sziklás meredély kőomlásai és átkozott, tuskés bozótjai miatt bajos volt a Subalyukhoz feljutni. Ma kényelmes szerpentinút kanyarog fel hozzá.

A barlang mindig kedvenc búvóhelye volt a szegénylegényeknek. A nevét is a Bükkvidék egyik híres betyárja, *Suba Miska* után kapta. *Suba Miska* sok jó estét töltött itt el lobogó rőzsetűz mellett, zsványpecsenyét süítgetve. Azt beszélik, hogy a rablott holmit, a mindenünnen összehordott tömérdek drágaságot is itt valahol, a barlangban rejtette el. A cserépfalviak éppen emiatt, kötelekkel, fáklyákkal felszerelve, egyszer már behatoltak a barlangba, végig csuszkalva-mászkalva a kisebb-nagyobb üregeket, meg a zezzugos folyosókat. Akik ottjártak, azt állítják, hogy a Subalyuk csodanagy; emiatt végig bejárni nem is lehet. De különben is a hegy belsejében hatalmas keresztzakadék állítja meg a betolakodókat.²

Az expedíció kincseket nem talált, mindössze egy török puskát és kardot hozott magával. No de ha üres kézzel tért is meg, azért van ott kincs, drágaság bőven, csak jól körül kell nézni! Ott a példa: a Balla-barlang! A Répáshutaiak szerint 1909-ben titkon, az éjszaka hallgatag árnyaitól fedezve, a csavarteszű pestiek rengeteg pénzt csempészték ki a faluból. Hol vették a pénzt? A Balla-barlangban. Azért ásták meg. Bizony, szerencsés flótás lesz, aki a Subalyuk kincseire ráakad! És az egri munkanélküliek alighanem jó helyen tapogatódnak!

A Subalyuk megásása 1932-ben az egri inségmunka keretén belül, az alakulóban lévő egri városi múzeum javára történt. *Dancza János*, egri munkásturistának, sok-sok rábeszélés, ide-oda való futkosás után sikerült a hatóságtól 300 P-t kiharcolnia az ásatásokhoz, s amikor ezek eredménnyel jártak, úgy Eger polgármestere, valamint a vármege főispánja további összegeket bocsátottak *Dancza János* rendelkezésére. Mert hát ha Miskolcnak van múzeuma, miért ne legyen Egernek is? A Coburg hercegi erdőuradalom a legmesszebbmenőleg támogatta a vállalkozást. *Éilőlő Józsiás herceg* a munkálatok tartamára előbb a Harangláb-vadászházat, majd a Mocsárosházat bocsátotta a barlangkutatók rendelkezésére.

1932-ben, két nappal Dorottya után, kezdődött el a barlangásás. Akkor februárius igen mord kedvében volt; ahogy a népies kalendárium mondja: „Dorottya szorította”. „Lakásunk, — írja *Dancza János*, — a barlangtól másfél órányira a völgy felett, 369 m magasságban volt. Dacára az erős hidegeknek és a nekivetkőzésnek, az erősen meredek Mirhányakra való felkapaszkodás ugyancsak kimelegített mindannyiunkat, a tetőn pedig úgyszólván megszakitás nélkül dühöngő szélvihar alaposan átjárt bennünket úgy, hogy sokszor versenyt köhögünk. Ivóvizet az Oszla-vadászháztól hordtunk fel, főzni és mosdani pedig a hegytetőn lévő vizgyűjtő 30 cm vastag jegét csakányoztuk fel, amelyet felolvasztás után vásznon átszűrűnk, hogy a befagyott gizzgától megtisztuljon és csak ezután, rendszeren este 7 órakor fogtunk a vacsora és a másnapi ebéd főzéséhez.”

Julianna sem „tágitott”. A hőmérő higánya akárhányszor —22° C-t mutatott. A Perpác fenyőfáin a pápista varjuk nap-nap után kórusban panaszkodtak siralmas sorsukat. A füzérkői nagy fülesbaglyok meg éjjel jajgatták tele a Harangláb hóba temetett erdejét.

Ismétlem, már télen elkezdődött a kutató-munka, de folyt az még kánikulában is, amikor a barlang keletnek néző szája az erős naptűzés miatt olyanná átfűlt, mint a pékmenecse.

A barlangi kitöltés legfelső földrétege fekete humusz, kb. 35 cm vastagon, aztán világosbarna rész következik, lejjebb sárgás futtatással; ez már jégkor-

¹ Turisták Lapja, 1925. évf., 16. l.

² Valójában a barlangnak két kijárata van; a hátulsó 6 m-rel nyílik magasabban. A kettő közötti távolság 20 m. A barlang tetején kürtönyílás. A kapu magassága eredetileg 5 m, ma kb. 10 m.

szakbeli képződmény. A Diluviumot azonban leginkább laterites, piros agyag képviseli.³ Ebből Dancaz és társai garmadával gyűjtötték a barlangi medve, az ősi farkas, az ősbólyha, a mammut, a gyapjas orrszarvú, az óriási gim, no meg a hófajd és az apró sarki rágszálók csontmaradványait. A csontokkal egyidejűleg durván megmunkált kőszerszűk kerültek napvilágra. Mind szürke kalcadonból. Végre szorgos csákánycsapások nyomán beteljesült minden barlangkutató, de főleg a magyar barlangkutatók 30 éves hő vágya; 1932 ápr. 27-én megjelent az ősember. Egyik jégkorszakbeli ősanya állkapcsát és keresztcsontját emelték ki az agyagból, aztán a szegycsont első tagját és néhány lábközépcsontot. A lelet legértékesebbje persze az állkapocs. Más ám az, mint a Homo Sapiens állkapcsa; zömök és vaskos; az állcsúcs hiányzik. Az állkapocs éppen ennek a hiánya miatt majomias. Hisz már Linné megmondotta, hogy az állcsúcs, a szabadon kiemelkedő áll (mentum prominulum) kizárólag emberi sajátosság; egy állatnak sincs ajkesúcsa. Az állkapocsban 14 darab fog maradt meg épen. Az állkapocs baloldali felszálló ágát a hátsó zápfoggal Lukács István moesárosházi erdőőr, találta meg.

Pár nappal később, május 3-án az asszony maradványaihoz közel egy fogzásban lévő gyermek felső állcsontját és koponyatetejét szabadították ki az agyagból. A gyermek felső állcsontja különösen becses; bizony egyedülálló lelet a világon. — Az asszony és a gyermek nyilván összetartoztak. Mindketten közel a barlang bejáratához porladoztak.

Dancaz János apr. 28-án telefonon jelentette a felfedezést dr. Kadíc Ottokárnak, aki már 1906 óta foglalkozik a Bükk barlangjaival. A Földtani Intézet igazgatósága dr. Kadíc-ot nyomban leküldte Egerbe a lelet közelebbi megvizsgálása céljából. Ezentúl dr. Kadíc irányította a kutatásokat. Egész nyáron át úgyszólván a barlangban lakott. En is ott beszéltem vele 1932 július 13-án, a tüzés július egyik kegyetlenül meleg délutánján.

Igen meg volt elégedve a Subalyukkal; amelyet ő Hórvölgyi-barlangnak keresztelt el. A csontlelet a jégkorszak ú. n. Moustier-szakaszából maradt ránk; azaz a Subalyuk őssasszonya egyidős a neandervölgyi és a krapinai ősemberrel; nem Homo sapiens már, de igaz-vérig Homo primigenius.⁴ A csontokkal egyidejűleg előkerült kezdetleges eszközök ugyancsak a krapinai iparművészetre emlékeztető gyártmányok. Dr. Kadíc Ottokár 100—120.000 esztendőre becsüli a leletet korát. Kuruc világ járta akkoron; a jégárak a germán alföldön és a középeurópai nagy hegységekben mindenütt merészen előretörték; az égalj emiatt igen hűvös volt nálunk, sőt zord. (Steinmann szerint a diluviumi középhőmérséklet a mainál 5—6 fokkal volt alacsonyabb.)

Igaz ugyan, hogy diluviális embercsontvázat már előbb is találtak a Bükkben. Dr. Hillebrand Jenő 1909 nyarán Répáshután, az ottani kis temető fölött, egy másfél éves, jégkorszakbeli gyermek vázmaradványait emelte ki a Balla-barlangból.⁵ De a ballai gyermek semmiképpen sem Homo primigenius; ellenben Homo sapiens. A két nagy eljegesedés közötti időben, az ú. n. Solutré-i korban élt. A Subalyuk asszonya tehát egy egész korszakkal öregebb.⁶

³ Dancaz János a Subalyuk eredeti földrétegekkel kitöltött metszetét és az ősember pattintott kőszerszámainak a gyűjteményét 1935-ben Budapesten, a Természetbarátok TE jubileális kiállításán, a Magántisztviselők Andrassy-úti székházában mutatta be. A Magyar Turista Szövetség Értesítője szerint (megjelent a Turisták Lapja 1935. évi májusi számának mellékleteként) az egész kiállításnak ez az anyag volt a legértékesebb és a legszemléltetőbb része.

⁴ Dr. Lenhossék szerint „olyan emberfajta ez, mely különösen a gondolkodás szervét magában rejtő koponya alakulásában sokkal közelebb állt az állati formához, mint a mai ember.” (Az ember helye a természetben, 1915.)

⁵ Dr. Hillebrand I. A répáshutai Balla-barlangban talált diluviális gyermekcsontok maradványai. (Földtani Közöny, 1911. évf., 2. füzet.)

⁶ Könnyebb áttekintés kedvéért: Tudós vélekedés szerint a Diluviumban két nagy eljegesedés volt, az egyik a Moustier-, a másik a Madeleini-időszakban. E kettő közötti enyhébb idő az ú. n. Solutré-i kor. A Moustieri-kor a Homo primigenius virágkora. Akkor éltek a neandervölgyi, a spy-i ősemberék, meg a krapinai kannibálok. Ezek barlanglakók voltak. A Solutré-i kor embere, a Homo Aurignacensis, már Homo sapiens-nek számít. Szabad ég alatt, folyók mellett sátorozott. A Bükkből a Herman Ottó-, a Puskapóros-, a Szeleta-, a Hídaskői-barlang finomabban kidolgozott kőszerszámai mind ennek az emberfajtának a készítményei. A Diluvium utolsó szakaszánál, a Madeleini-korszak ú. n. cromagnoni embere középmagas; olykor magastermetű rémszarvasvadász. Homo sapiens persze. A Bükkben a Peskőlyukat használta. Tehát elég magasán választott magának lakást. Európában ennél magasabban csak St. Gallen mellett, a Sántis-hegységben lakott ősember.

Cserépfalu a nagy felfedezés hírére úgy forrongott, akár a megzörgetett méhkas. Ej no, hát embercsontokat találtak, ősemberi csontokat! És megindult a terefere, a szófia-beszéd szerte a kutaknál, a templom előtt, a kocsmákban. Uramfia, mi mindent meg kell érnie az embernek! A világháború után a Subalyuk! Hát ki fia-csikájának jutott volna az eszébe, hogy itt, Cserépfalu határában kell keresni az özönvizeletti bűnös ember csontjait? Igaz, hogy kórhatag csontok helyett jobb lett volna meglelni az aranyat, az ezüstöt; a község a kincseknek mindenestre nagyobb hasznát látta volna (bizonyosan az eklézsia is jussolt volna valamit), de hát mit csináljunk? Örüljünk a csontoknak; ha lö nincs, megfelel a számár is.

Cserépfalunak *Zsérc* a szomszédja. A két falu két régi vetélytárs. Amaz ugyanis majdnem egészen kálvinista, Zsérc azonban felemás; a pápisták itt már

A Bükk téli álmát alussza...

(Garamszegi Rezső felv.)

erős kisebbséget alkotnak. Zsérc mindig nagyra volt a *Nyom-hegygel*. Ez 338 m magas; a teteje patkóalakú. A zsérciek szerint a Szent Család, mikor Heródes király dühe elől menekülni volt kénytelen, Zsércet is útba ejtette. A Boldogságos Asszony kis gyermekével számaron ült. A Nyom-hegy a számár patkónyoma volna. Cserépfalu idáig méltán irigykedett Zsércre a számár miatt. De most fordult a kocka! Mikor is volt csak az a bizonyos menekülés? Hát 1930 esztendővel ezelőtt. Igaz, ami igaz, 1930 esztendő nem három esztendő, de mi ez az idő a subalyuki ósszsony életkorához képest? Hisz *a csontok még a zsidó kalendárium előtti időkből valók!*

És a cserépfalviak, de meg a környékbeliek is csöstiül jártak csodájára a barlangnak. A dicsőség láza emésztette Cserépfaluban a derék kálvinista atyafiakat.

Csak *Simon András* uram őrizte meg a hidegvérét. Az özönvizeletti csontok egyáltalában nem érdekelték. Az pedig nagy dolog, bizony, nagy dolog! Mert

Simon András nem akárci; a tudománya tömérdek; a vélekedése súlyos, akár a Göncöl-szekere. Egész életében meszet fuvarozott az Alföldre. Így persze sokfelé járt, sok mindent látott, sok emberrel értekezett. A Kúnságot úgy ismeri, akár a tenyerét. Az pedig messze van ám, túl a Tiszán! A Perpácról nem látni el odáig, Ódorvárról is hajosan.

Simon András a meszet rögtön a Hórvölgy bejáratánál szokta égetni, éppen a barlang alatt. Koratavasztól kezdve hallotta is elégszer a kopácsolást, a súlyos csákányütéseket, a kenetlen taligák nyikorgását, meg a guruló törmelék zajgását végi a hegy meredélyén. A kíváncsiság majd megölte, de tartotta magát.

A szomszédok azonban addig-addig birizgálták Simon Andrást, hogy egyik szép nyári napon ökelme mégis rászánta magát a Subalyuk meglátogatására. Ugy, ahogy szokott járni: nagy csizmákkal, csurgóra álló kalappal, kék kötővel a dereka körül állított be a barlangba. A híre jóval megelőzte; maga dr. Kadja fogadta. A professzor apróra bemutatta Simon urannak a barlangot, a talált tárgyak gyűjteményét, az őszállati csontokat, a kőszerszámokat mind. Simon András mindent megnézett, s nagy figyelemmel hallgatta a tudós barlangkutató fejtegetéseit. Mikor aztán vége lett a magyarázatnak, ökelme szép csendesen, tisztességtudóan megkérdezte:

— Aztán mi van a kincsekkel, tekintetes uram?

— Miféle kincsekkel?... Láthatja, hogy nem arany, ezüst, de régi csontok és szerszámok után kutatunk.

— No-no, tudom én, amit tudok!... Bodóné is másról beszélt, amikor a bor árát kérték tőle... Csakhogy a kincs nem itt van ám, hanem „Hidegkút laposán”. Ott kell azt keresni, a szivattyús kútban. Megmondták azt nekem a kún atyafiak, amikor nálok jártam. A kincs igazság szerint a kunokat illeti...

S hogy erre a beszédre minden tekintet kíváncsian fordult feléje, az öreg nagy büszkén előbb pipára gyujtott, aztán úgy fogott hozzá a titok közléséhez. Előjáróban megemlítette, hogy a kunok világeletükben mindig gazdagok voltak. A török alatt is. Az ekléziának az egy kakastejen kívül volt mindene, de bőven. Hanem a pápistákat bosszantotta a kálmínista jóllét. Addig-addig áskálódtak a török basánál, hogy az atyafiaknak utoljára is menekülniök kellett. Négy harangja volt az ekléziának, négy fém harang, azokat szekerekre rakták; a harangok öblét meg teletöltötték arany-, ezüstpénzekkel, kárbunkuluskövekkel. A szekerek sebes vágatva indultak el északnak, Cserépfalu felé. T. i. „Hideg patakára” igyekeztek.⁷ Hanem az alföldi lovak nem győzték a hegyi fáradalmakat; már „Hidegkút laposán” kidőlték. Akkor az atyafiak fogták a négy gyönyörű harangot s egyiket a másikba beletolva, leeresztették óvatosan a csordakútba. A harangokat követte a sok drágaság, aztán a cifrán megmunkált két lószerszám. Utoljára a csigát vágták le a kút tetejéről. A kutat aztán gondosan betömtek földdel... Ezért állítják a kunok Cserépfaluról, hogy az a leggazdagabb község Magyarországon.

— De há miért nem ássa meg a kutat, Simon bácsi? — kérdezték egyszerre négyen is. — Vagy miért nem jelenti a dolgot az előjáróságnak? Az biztosan csinálna valamit.

Az öreg mészégető arcát elborította a düh pirossága; valami nagy gorombaságot készült mondani, de mégis meggondolta magát. Gyorsan elkezelt; dohogva távozott. Azóta sem mutatkozott a Subalyuknál.

Ez az ember nyilván megharagudott. De miért?

Kiderült aztán, hogy Simon András már tavaly hozzáfogott kiásni az összedült kutat, éspedig a saját megkúporgatott pénzcskéjén. Hét ágrólszakadt ember segített neki. Astak nap-nap után, látástól vakulásig. A csigát meg is találták. Következtek volna a lószerszámok. De az ördög, lám, mit eszelt ki a szegények bosszantására? Nyakukra küldte a vizet, amikor az a kutának sem kellett. A víz a kútban oly gyorsan nőtt-növekedett, hogy az embereknek alig maradt idejük felkapaszkodni a kút kávjához.

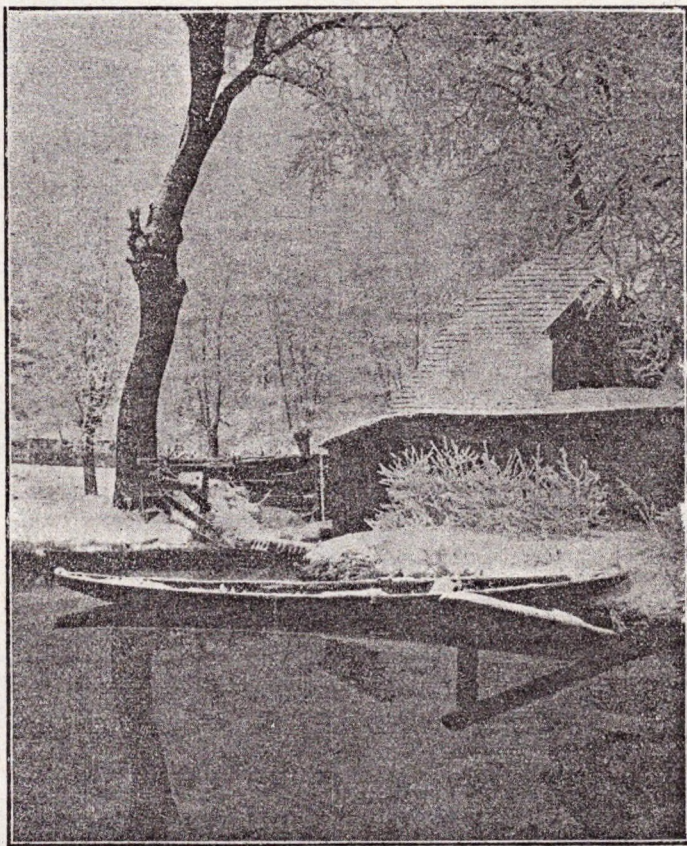
A kutasók elveszítették a fejüket. De Simon András nem ijedt meg. Elment a község házára kikérni a vizipuskát. Azzal majd kiszivattyúzzák a vizet a kútból. Az előjáróság a kérést nem tagadhatja meg, hiszen pénz áll a hához.

⁷ „Hideg patak” a hidegkúti vadászházzal Bácsvártetötől (671 m) északra van, az Öregy tővében.

Hát bizony megtagadta az! Bíró uram arra a hirre, hogy a kútban újra víz fakadt fel, csakhogy táncra nem perdült örömben.

— No, csakhogy ránkmosolygott a szerencse! Végre valahára kiadós kúntunk van a legelőn; a jószág nem fog szomjazni. Micsoda? Már minthogy kikölesönözzük a vizipuskát? Miért? Hogy kiszivattyúzzák kendtek a vizet? Aból ugyan nem esznek. Még ha mindjárt Dárius király kincse volna a kútban, akkor se!... A víz a kincs, az az igazi kincs... A kunok kincse? Mi az?...

A jegyző osztzott az öregbíró véleményében. És Simon András hiába kért,

A hákori malom alatt...

(Garamszegi Rezső felv.)

könyörgött, fenyegetődzött. Utoljára megúnták ökelmét és kitéték a szűrét az udvarra. A régi, összedült kutat hamarosan szép szivattyúskúttá alakították át.

Hanem Simon András igen megneheztelt az előljárósággra. Olyan kíváncsi most ő arra, mint a macska a körtére. Bizalmasai közt gyakran elmondja:

— Bíró uram, jegyző uram — tisztesség ne essék! — ugyan nagyra vannak a tudományukkal. Pedig ne dicsekedjék senki a derékségével, mert az Isten meggátolja... Ismertem már én büszke embert; utoljára olyan lett, mint a legutolsó csonka pipa...

Ép így haragot tart a nyakrajött barlangkutatókkal. Vagy bolondok azok, vagy inkább tán áprilist járatnak a szegény emberrel. Kár velük még csak szóbaállni is!...

Kolacskovszky Lajos.